

8. Taylor J.B. The Effectiveness of Central Bank Independence Versus Policy Rules / J.B. Taylor // Central Bank Independence: Reality or Myth? (Prepared for the session) / American Economic Association Annual Meeting. – San Diego, California. – 2013. – P. 1–22.

9. Фридман М. Свобода выбирать: наша позиция / М. Фридман, Р. Фридман. – пер. с англ. – М. : Новое издательство, 2007. – 356 с.

10. Фридман М. Монетарна історія Сполучених Штатів. 1867–1960 / М. Фридман, А. Шварц. – пер. з англ. – К. : ТОВ «Ваклер», 2007. – 880 с.

Анотація

Огорилко Ю. М. Монетаристська концепція організації центральних банків. – Стаття.

Статтю присвячено монетаристській концепції організації центральних банків. Автором аналізуються погляди представників монетаризму в частині основ функціонування центральних банків у процесі історичного розвитку, правил їх діяльності та питання незалежності монетарних інституцій.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, державне регулювання, монетаризм, центральні банки.

Аннотация

Огорилко Ю. Н. Монетаристская концепция организации центральных банков. – Статья.

Статья посвящена монетаристской концепции организации центральных банков. Автором анализируются взгляды представителей монетаризма в части функционирования центральных банков в процессе исторического развития, правил их деятельности и вопроса независимости монетарных институций.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, государственное регулирование, монетаризм, центральные банки.

Summary

Ogorilko Y. M. Monetarist concept of central banks organization. – Article.

The article's problems are devoted to monetarist concept of central banks organization. The author analysis the views of monetary representatives in a part of basic of functionary of central banks in the process of historical development, rules of their activity and the problem of independence of monetary institutions.

Key words: money-credit politics, state-regulation, monetarism, central banks.

УДК 347.451.01

А. О. Паєнок

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ДОГОВОРІВ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що договір роздрібної купівлі-продажу товарів є одним із найстаріших за своєю природою цивільно-правових договорів, оскільки походить ще із часів римського права, залишається актуальним його подальше дослідження. Це пов'язано насамперед зі стрімким розвитком науково-технічного прогресу, появою нових видів товарів, різних способів укладення цього договору, що ставить перед державою завдання забезпечити високий рівень правового регулювання таких відносин та впровадити належну систему захисту прав споживача.

Стан дослідження. Договір роздрібної купівлі-продажу товарів був предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених-цивілістів. Так, порядок

укладення договору роздрібної купівлі-продажу товарів, його істотні умови й різновиди досліджували такі науковці, як В.І. Борисова, С.М. Бервено, С.С. Бичкова, О.С. Яворська, О.В. Дзера, Г.А. Осетинська, К.А. Граве, Б.Л. Хаскельберг, С.В. Єлісеєв, А.П. Сергєєв, В.В. Вітрянський, Д.Ю. Вусатий та інші. Проте стрімкий розвиток ринкових відносин і комунікаційних технологій призводить до появи нових різновидів договору роздрібної купівлі-продажу та способів його укладення, спричиняє необхідність узгодження чинного законодавства з вимогами сучасності, що робить актуальним його подальше вивчення.

Метою статті є дослідження понятійного апарату договору роздрібної купівлі-продажу товарів та проведення класифікації його різновидів задля вдосконалення цивільно-правового регулювання договірних відносин у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні договір роздрібної купівлі-продажу товарів є одним із найпоширеніших договорів, призначенням якого є безперервне та систематичне задоволення особистих і домашніх потреб споживачів. Кожного дня людина у своєму повсякденному житті виступає стороною договору роздрібної купівлі-продажу товарів, який є фінальною правовою формою, що об'єднує процеси виготовлення, продажу та споживання товару. Цей вид договору слугує регулятором відносин, які виникають між покупцем і продавцем, та належить до договорів про передачу майна у власність.

За своєю юридичною природою договір роздрібної купівлі-продажу товарів є одним із видів загального типу договору купівлі-продажу.

Про його самостійність свідчить, зокрема, присвячений йому параграф 2 глави 54 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), яким регулюються відносини з роздрібної торгівлі. Так, відповідно до статті 698 ЦКУ за договором роздрібної купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність із продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що зазвичай призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар та оплатити його [1].

З договору роздрібної купівлі-продажу як юридичного факту виникає правовідношення, за яким продавець, що займається підприємницькою діяльністю з продажу товарів у роздріб, бере на себе зобов'язання передати покупцю обумовлений товар, призначений для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою діяльністю, а покупець у свою чергу – прийняти та оплатити його.

В основу виділення цього виду договору як самостійного можна покласти два критерії: предмет і суб'єкт. Так, предметом договору роздрібної купівлі-продажу є товар, який є в продавця та призначається для особистого, домашнього чи іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. На переконання В.І. Борисової, характерною ознакою предмета договору роздрібної купівлі-продажу товарів, крім особистого призначення товару, є його кількість, яка не має перевищувати норму, необхідну для сімейного, домашнього або іншого використання [2, с. 330]. Проте з такою думкою важко погодитися, адже стандартну кількість товару визначити неможливо, усе залежить від конкретного споживача та його потреб, уподобань.

Що стосується суб'єктивного складу учасників, то на боці продавця завжди виступає суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює роздрібну торгівлю.

Особливих вимог до того, хто може бути покупцем, чинний ЦКУ не висуває. Найчастіше на стороні покупця виступає фізична особа, проте ним може бути також юридична особа, яка купує товар для забезпечення власних потреб, не пов'язаних зі здійснюваною підприємницькою діяльністю (наприклад, необхідний для її належного функціонування товар: комп'ютери, меблі тощо).

Характерною особливістю цього договору також є його публічний характер. При цьому продавець зобов'язаний продати товар кожному покупцю, який виявить бажання його придбати, та забезпечити однакові умови для укладення договору.

Ще однією особливістю договору роздрібної купівлі-продажу є неможливість змінити односторонньо висунуті й наперед визначені умови, адже договір роздрібної купівлі-продажу є договором приєднання.

Законодавство не встановлює особливі вимоги щодо форми договору роздрібної купівлі-продажу товарів. Це дає сторонам право на власний розсуд визначати форму договору, що також є певною особливістю цього виду договору.

Отже, до особливих ознак, за допомогою яких цей договір утворює окремий вид, належать такі: а) характеристика продавця як сторони договору; б) предмет його діяльності; в) товар, що підлягає передачі за договором; г) характеристика покупця товару; г) форма договору; д) його публічний характер [3, с. 330].

Що стосується різновидів договору роздрібної купівлі-продажу товарів, то в чинному ЦКУ виділяються такі: договір купівлі-продажу з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк (стаття 701); договір купівлі-продажу товару за зразками (стаття 702); договір купівлі-продажу товарів із використанням автоматів (стаття 703); договір купівлі-продажу з умовою про доставку товару покупцеві (стаття 704); договір найму-продажу (стаття 705) [1].

Недоліком наведеної класифікації, безперечно, є те, що при цьому складно віднайти основоположний критерій її проведення. Перелік різновидів договорів роздрібної купівлі-продажу товарів важко назвати системною класифікацією.

Окрім того, аналіз законодавства дозволяє зробити висновок, що різновидів договорів роздрібної купівлі-продажу товарів більше, ніж закріплено в ЦКУ. Поза увагою фактично залишилися такі різновиди, як договір роздрібної купівлі-продажу товару в кредит (або з розстроченням платежу), договір роздрібної купівлі-продажу з попередньою оплатою товару, договір дистанційної купівлі-продажу.

Очевидним є те, що без виявлення основного критерію для поділу договору неможливо визначити його специфіку. Ю.В. Романець зауважив: «Система договорів завжди має містити відповідь на запитання про те, чим зумовлюються правові особливості виду договору та чим він відрізняється від інших договорів» [4, с. 134].

У юридичній літературі запропоновано певні класифікації, присвячені договору роздрібної купівлі-продажу товарів, що є відмінними від тих, які наведено в ЦКУ. Так, Є.В. Єлісеєв пропонував договори роздрібної купівлі-продажу товарів класифікувати залежно від умов договору. Таким чином, система договорів роздрібної купівлі-продажу, на думку вченого, виглядає так: 1) за способом вручення товару: продаж товару через автомат, звичний продаж і самообслуговування; 2) за обов'язком доставки товару: продаж з обов'язковою доставкою товару та без неї; 3) за способом оплати товару: договір із попередньою оплатою товару, негайною та

оплатою товару в кредит; 4) за місцем виконання договору: продаж товару у відповідному приміщенні (магазин, кіоск тощо) чи продаж удома; 5) за часом передачі товару: продаж із негайною передачею товару та передачею в майбутньому (продаж за замовленням) [5, с. 57].

Отже, договори роздрібної купівлі-продажу можна класифікувати залежно від специфіки окремих умов, таких як предмет, спосіб ознайомлення покупця з товаром, форма укладення договору, строк оплати товару, момент набуття права власності, момент прийняття товару та спосіб його вручення тощо.

Кожен покупець перед придбанням товару прагне з ним ознайомитися. Залежно від обраного місця для придбання товару перед покупцем розкриваються різні способи ознайомлення з ним. Адже якщо йдеться про купівлю товару через Інтернет, то покупець ознайомлюється з описом товару; якщо місцем придбання є магазин, то в ньому покупець може ознайомитись із самим товаром. Отже, за способом ознайомлення з товаром договір роздрібної купівлі-продажу можна розділити на такі різновиди: а) договір роздрібної купівлі-продажу, під час якого ознайомлення з товаром відбувається безпосередньо в продавця (тобто з оригіналом), коли покупець може оглянути товар на місці; б) договір роздрібної купівлі-продажу, за яким покупець ознайомлюється з товаром за допомогою його характеристики в примірнику, описі, каталозі тощо, у яких товар розміщено (так званий дистанційний); в) договір роздрібної купівлі-продажу, за якого ознайомлення з товаром відбувається за допомогою прототипу (зразка).

Відповідно до статті 702 ЦКУ сторони можуть укласти договір купівлі-продажу товарів на підставі ознайомлення покупця зі зразком товару (за описом, каталогом тощо). З контексту цієї норми постає, що законодавець ототожнює продаж товарів за зразками з дистанційною торгівлею. Безперечно, при цьому виникають два дещо схожі способи ознайомлення покупця з товаром: дистанційний та безпосереднє ознайомлення зі зразком товару. Однак між цими договорами існують також суттєві відмінності, що обумовлюється наведеним далі.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист прав споживачів» договором, укладеним на відстані, вважається договір, укладений продавцем зі споживачем за допомогою засобів дистанційного зв'язку [6]. У цьому разі ознайомлення з товаром здійснюється за його описом у каталогах, буклетах, фотознімках чи за допомогою різноманітних засобів зв'язку (зокрема, телебачення, радіомовлення, розміщення інформації в мережі Інтернет), що в будь-якому випадку виключає можливість безпосереднього ознайомлення покупця з товаром. Що стосується торгівлі за зразками, то відповідно до Рекомендацій щодо організації продажу товарів за зразками, затверджених Наказом Міністерства економіки України від 20.07.2000 р. № 152, продаж товарів за зразками – це форма роздрібного продажу товарів, коли купівля здійснюється після ознайомлення покупця зі зразками товарів, запропонованими продавцем у торговельній (демонстраційній) залі [7]. При цьому покупець ознайомлюється з будовою й функціональністю товару за допомогою консультанта, який демонструє зразок, а не сам товар.

Основа розмежування наведених двох різновидів договору роздрібної купівлі-продажу товарів базується на відмінних ознаках дистанційної торгівлі та тор-

гівлі за зразками (наявність дистанції між продавцем і покупцем), а основними ознаками, які дозволяють виділити договір дистанційної купівлі-продажу товарів в окремий різновид, є спосіб ознайомлення покупця з товаром (опис, виставлення на фотознімках, у каталогах, буклетах тощо) та місце виконання, яке завжди знаходиться поза стаціонарним розміщенням продавця. З огляду на зазначені відмінності між цими двома різновидами договору було б доречним внести в статтю 702 ЦКУ відповідні зміни, які дозволяли б чітко виявляти різницю між такими явищами.

Беручи за критерій поділу форму укладення договору роздрібною купівлі-продажу, його можна розділити на такі різновиди: а) усний договір роздрібною купівлі-продажу; б) письмовий договір роздрібною купівлі-продажу (наприклад, під час придбання автомобіля); в) конклюдентний договір роздрібною купівлі-продажу (з використанням автомату).

За участю покупця як сторони договору роздрібною купівлі-продажу необхідно виділити такі різновиди цих правових явищ: 1) договір роздрібною купівлі-продажу за участю фізичної особи – споживача; 2) договір роздрібною купівлі-продажу товарів за участю юридичної особи або фізичної особи-підприємця на стороні покупця (ідеться про випадки, коли купівля товарів здійснюється для задоволення потреб, не пов'язаних із підприємницькою діяльністю, зокрема, купівлю техніки чи засобів, необхідних для забезпечення роботи працівників).

Сьогодні існують окремі правила, які застосовуються до купівлі-продажу окремих груп товарів, наприклад, Правила роздрібною торгівлі непродовольчими товарами, затверджені Наказом Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. № 104 [8], Правила роздрібною торгівлі продовольчими товарами, затверджені Наказом Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України від 11.07.2003 р. № 185 [9].

Усі наведені вище правила визначають особливості продажу таких груп товарів, як продовольчі (цукор, борошно, м'ясо тощо), непродовольчі (трикотаж, текстиль взуття, електротовари тощо).

Отже, за предметом договір роздрібною купівлі-продажу товарів можна класифікувати на такі різновиди: а) договір роздрібною купівлі-продажу продовольчих товарів; б) договір роздрібною купівлі-продажу непродовольчих товарів.

За строком оплати товару можна виділити такі різновиди договору роздрібною купівлі-продажу товарів: 1) договір роздрібною купівлі-продажу зі звичайною (негайною) оплатою товару; 2) договір роздрібною купівлі-продажу з попередньою оплатою товару; 3) договір роздрібною купівлі-продажу товару в кредит чи з розстроченням платежу (за правилами споживчого кредитування).

Гнучка конструкція договору роздрібною купівлі-продажу товарів зумовлює наявність різних моментів прийняття товару покупцем, що викликає можливість поділу останнього залежно від моменту прийняття товару на договір роздрібною купівлі-продажу з негайним прийняттям товару покупцем та договір роздрібною купівлі-продажу з погодженим сторонами строком прийняття товару.

Моментом переходу права власності на товар до покупця зазвичай вважається момент передачі останнього продавцем покупцеві, проте за договором найму-

продажу покупець може стати власником лише після повної оплати, а до того фактично є наймачем (орендарем) обраного товару.

Тому за моментом переходу права власності можна виділити договір роздрібної купівлі-продажу з негайним набуттям права власності на товар та договір роздрібної купівлі-продажу з переходом права власності за умови настання обставин, встановлених договором.

Договором роздрібної купівлі-продажу товарів передбачено декілька способів вручення товару покупцеві. Беручи за класифікаційний критерій спосіб вручення товару, договір роздрібної купівлі-продажу можна поділити на продаж товарів через автомат або іншим способом – так званим «живим» способом.

Згідно зі статтею 703 ЦКУ власник автомату зобов'язаний надати покупцю інформацію про товар, його найменування, місцезнаходження, режим роботи, а також дії, які необхідно здійснити покупцю для отримання товару. Покладення саме на власника автомату такого обов'язку є дещо невиправданим, адже не завжди власник і продавець автомату є однією особою. Так, автомат може бути переданий його власником продавцеві на правах оренди, тоді власник фактично позбавляється можливості контролювати діяльність продавця, відповідно, обов'язок щодо розміщення інформації про товар має покладатися безпосередньо на продавця.

У зв'язку із зазначеним пункт 1 статті 703 ЦКУ слід було б викласти в такій редакції: «Якщо продаж товару здійснюється з використанням автоматів, продавець (володілець або орендар автомату) зобов'язаний довести до покупців інформацію про продавця товару шляхом розміщення на автоматі відомостей про найменування продавця, його місцезнаходження, контактний телефон, режим роботи, дії, які необхідно вчинити покупцеві для отримання товару, та інформацію про контактний номер засобу зв'язку служби захисту прав споживачів».

Висновки. Незважаючи на те, що договір роздрібної купівлі-продажу виглядає доволі сформованим, у процесі його аналізу простежуються елементи, які потребують подальшого вивчення та вирішення. Зокрема, класифікацію окремих різновидів договору роздрібної купівлі-продажу товарів, наведених у Цивільному кодексі України, важко назвати системною, як і простежити класифікаційний критерій, використаний законодавцем під час її проведення. Наведений перелік договорів роздрібної купівлі-продажу товарів не охоплює значну частину їх різновидів, що потребує внесення відповідних змін до ЦКУ для їх належного правового регулювання. Поза увагою залишається дистанційний договір роздрібної купівлі-продажу, який фактично ототожнюється з договором роздрібної купівлі-продажу за зразками, хоча є всі підстави для виділення його в самостійний різновид договору роздрібної купівлі-продажу. У зв'язку із цим пропонується внести зміни в статтю 702 ЦКУ, приділивши окрему увагу дистанційному договору роздрібної купівлі-продажу товару.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
2. Цивільне право : [підручник] : у 2 т. / [В.І. Борисова, Л.М. Баранова, І.В. Жилинкова та ін.] ; за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Т. 2. – 2004. – 552 с.

3. Іваненко Л.М. Захист прав споживачів : [підручник] / Л.М. Іваненко, О.М. Язвінська. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 496 с.
4. Романец Ю.В. Система договорів в Гражданском праве России / Ю.В. Романец. – М. : Юристъ, 2001. – 496 с.
5. Гражданское право : [учебник] : в 3 т. / [Е.Ю. Валявина, И.В. Елисеев и др.] ; отв. ред. А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК «Велби», Изд-во «Проспект», 2005. – Т. 2. – 2005. – 848 с.
6. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1024-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
7. Про затвердження рекомендацій щодо організації продажу товарів за зразками : Наказ Міністерства економіки України від 20.07.2000 р. № 152 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/spart41/inx41574.htm>.
8. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі непродовольчими товарами : Наказ Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. № 104 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 86. – Ст. 3183.
9. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі продовольчими товарами : Наказ Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України від 11.07.2003 р. № 185 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 30. – Ст. 1581.

Анотація

Паєнок А. О. Поняття та класифікація договорів роздрібної купівлі-продажу товарів. – Стаття.

У статті досліджуються характерні риси договору роздрібної купівлі-продажу товарів як окремого виду загального поняття договору купівлі-продажу. Особлива увага зосереджується на класифікаційних критеріях поділу договору роздрібної купівлі-продажу товарів на окремі його різновиди. Запропоновано та обґрунтовано необхідність внесення змін до окремих норм параграфу 2 глави 54 Цивільного кодексу України.

Ключові слова: договір роздрібної купівлі-продажу, характеристика договору, класифікаційні критерії поділу, різновиди договору.

Аннотация

Паєнок А. А. Понятие и классификация договоров розничной купли-продажи товаров. – Статья.

В статье исследуются характерные черты договора розничной купли-продажи товаров как отдельного вида общего понятия договора купли-продажи. Особое внимание сосредотачивается на классификационных критериях разделения договора розничной купли-продажи товаров на отдельные его разновидности. Предложено и обосновано необходимость внесения изменений в отдельные нормы параграфа 2 главы 54 Гражданского кодекса Украины.

Ключевые слова: договор розничной купли-продажи, характеристика договора, классификационные критерии разделения, разновидности договора.

Summary

Paenok A. O. Concept and classification of agreement of retail sale and purchase of goods. – Article.

In this article are being examined the characteristic features of agreement of retail sale and purchase of goods as separate type of general concept of retail and sales agreement. Special attention is focused on classification criteria of dividing of agreement of retail sale and purchase of goods into some of its types. Proposed and proved the necessity of making changes into certain clauses of paragraph 2 of chapter 54 of the Civil Code of Ukraine.

Key words: agreement of retail sale and purchase of goods, agreement characteristics, classification criteria of dividing, types of agreement.